

ZBORNİK POSVEĆEN AKADEMIKU NENADU CAMBIJU U POVODU 80. OBLJETNICE ŽIVOTA

Konzervatorski odjel Ministarstva kulture u Splitu i Književni krug Split priredili su Zbornik u čast akademika Nenada Cambija u povodu 80. obljetnice života i 50. godišnjice znanstvenog rada okupivši njegove kolege, učenike, prijatelje i suradnike iz Hrvatske i inozemstva. Akademik Cambi gotovo je tri desetljeća na čelu Književnog kruga Split i promicatelj je niza kulturnih programa i izdavačkih pothvata na području umjetnosti i književnosti u ovoj sredini, sačuvavši gradu Splitu epitet istaknutog kulturnog žarišta u Hrvatskoj. Sadržaj Zbornika uvezan je u dva sveska časopisa *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, okupljajući vrijedne radove iz područja arheologije, povijesti umjetnosti i povijesti. Autori su izborom tema od protoantike do kasne antike dotakli znanstvene interese slavljениka, dok su mu drugi iskazali čast analizirajući refleksе antike na kasnija razdoblja.

Nenad Cambi rođen je 21. veljače 1937. godine u Splitu. Osnovnu školu i Klasičnu gimnaziju završio je u rodnom gradu, a arheologiju je diplomirao 1962. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na istom je fakultetu magistrirao 1972. s temom *Kasnoantička nadgrobna plastika u Dalmaciji*, a 1975. doktorirao s tezom *Sarkofazi na istočnoj jadranskoj obali (III-VII. st.)*. Nakon studija kratko radi kao konzervator za Salonu u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu. Dva glavna razdoblja vezana za istraživačku, znanstvenu i nastavničku karijeru akademika Cambija odvijaju se u krilu dviju uglednih institucija u Splitu i Zadru. U Arheološkom muzeju u Splitu zaposlio se 1965. i stekao naslov muzejskog savjetnika. Bio je kustos antičke zbirke, a od 1980. do 1982. godine direktor muzeja. Na Filozofskom fakultetu u Zadru već je od 1976. honorarni docent klasične arheologije, a od 1981. izvanredni profesor u stalnom radnom odnosu. Redoviti profesor postao je 1986., a u trajno zvanje biran je treći, zadnji put 1997. Nakon umirovljenja 2007. postigao je naslov *professor emeritus* klasičnih i starokršćanskih studija na Odjelu za arheologiju Sveučilišta u Zadru, na kojem je predavao kolegije iz *Klasične arheologije*, *Starokršćanske arheologije*, *Poganske ikonografije* i *Kršćanske ikonografije*, dok je na Odjelu za povijest umjetnosti kao i na Klasičnoj filologiji predavao *Umjetnost antike*. Isti kolegij držao je na Umjetničkoj akademiji u Splitu. Na studiju Povijesti u sklopu Odjela humanističkih studija Sveučilišta u Splitu predaje izborni kolegij *Poganstvo i kršćanstvo na kraju antike*. Empirijsko poznavanje nastave u europskim arheološkim sveučilišnim središtima poticalo ga je na neprestano uvođenje modernih metoda rada. Znanstveni i profesorski ugled najbolje oslikavaju pozivi da nastupi kao gost-predavač na sveučilištima Marburg/Lahn (Njemačka), Macerata i Roma II (Italija), Bordeaux (Francuska) i Ljubljana (Slovenija). Predavao je različite predmete na poslijediplomskim studijima u zemlji i u inozemstvu: na Međunarodnom interdisciplinarnom studiju u

Dubrovniku, na Odsjeku za arheologiju i na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na doktorskom studiju kroatologije na Hrvatskim studijima u Zagrebu, na Studiju zaštite spomenika kulture u Splitu, na Studiju starokršćanske arheologije u Marburgu/Lahn, a u Zadru je sve do 2009. bio voditelj dokorskog studija Arheologija istočnog Jadrana.

Dugogodišnji je aktivni član Hrvatskog arheološkog društva gdje je obnašao razne dužnosti, sudionik je velikog broja godišnjih znanstvenih skupova HAD-a, a brojni su njegovi prinosi u *Obavijestima* i *Izdanjima* HAD-a. Član je Centra za balkanološka ispitivanja Akademije znanosti i umjetnosti Republike Bosne i Hercegovine (Sarajevo), od 1988. dopisni član Deutsches Archäologisches Instituta (Berlin), u kojem je suradnik najstarijeg projekta *Corpus der antiken Sarkophagreliefs*. Od 1989. dopisni je član Pontificia Commissione di Archeologia Sacra (Vatikan). Od 1992. je član suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a godine 2002. izabran je za redovitog člana HAZU u Prvom razredu. Bio je urednik *Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku*, te prvog broja zadarskog časopisa *Archeologia Adriatica*. Glavni je urednik *Arheoloških radova i rasprava* (2004. – 2009.), *Radova za povijesne znanosti HAZU u Zadru* od 2017. godine i član Izdavačkog savjeta časopisa *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*.

Vodio je znanstveni projekt pri Ministarstvu znanosti i tehnologije pod naslovom »Istraživanja antičkog graditeljstva i umjetnosti u Dalmaciji« u kojem je sudjelovao niz istraživača, kao i projekt »Istraživanje antičke i kasnoantičke umjetnosti na istočnoj obali Jadrana«. Sudjelovao je kao suradnik i voditelj na brojnim terenskim istraživanjima od kojih treba istaknuti ona u Saloni, Naroni, Stobreču, Issi, Aseriji, Burnumu i Zmijavcima kod Imotskog. Pripada generaciji utemeljitelja podmorske arheologije u Hrvatskoj i autor je jednog od prvih priručnika u toj disciplini, a od istraživanja u jadranskom podmorju valja istaknuti ona u uvali Vela Svitnja na otoku Visu i u uvali Špinut u Splitu.

Područja znanstvenih interesa profesora Cambija u prvom su redu klasična arheologija (antička skulptura, sarkofazi, arhitektura i kultovi) i starokršćanska arheologija (arhitektura, skulptura i sitna umjetnička produkcija). Autor je više od dvadeset knjiga, a velik dio znanstvenih radova objavio je u inozemnim časopisima, knjigama i aktima skupova. Na taj je način predstavio spomenike hrvatske kulturne baštine uvrstivši ih u svjetsku literaturu. S druge strane, uveo je u domaću znanost teme koje su predmet međunarodnih znanstvenih rasprava, kao i suvremenu metodologiju i nove arheološke discipline.

Sudjelovao je na stotinjak domaćih i međunarodnih skupova, s priopćenjima od kojih je veći dio tiskan. I»nicirao je više međunarodnih znanstvenih skupova te bio urednikom njihovih zbornika: *Kulturna animalistika* (1995.), *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana* (1998.), *Dioklecijan, tetrahija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja* (2005.), *Sepulkralna skulptura zapadnog Ilirika i susjednih oblasti u doba Rimskog Carstva* (2009.), *Lucije Artorije Kast i legenda o kralju Arturu* (2012.), *Pomorski Split do početka XX. stoljeća* (2016.).

Sintezno djelo o antičkom portretu u Hrvatskoj, parafrazirajući Cicerona, nazvao je znakovitim imenom »Imago animi« jer portret zrcali duhovna i psihološka svojstva osobe. Kao vrstan poznavalac političkih i gospodarskih prili-

ka rimskih provincija na našem području, analizirao je ambijentalni i radionički kontekst njihova nastanka kao i dinamiku produkcije, naglašavajući da je portret prvenstveno fenomen urbanih ambijenata. Cambi jasno strukturira vrste portreta, ističe važnost numizmatike i gliptike u formiranju fizionomije carskih likova te analizira dominantne odlike carskih portreta u stvaranju tipologije privatnih portreta određenog vremenskog perioda. Jasno naglašava razliku između importirane mramorne skulpture i produkcije domaćih radionica koje se na njih ugledaju o lokalnom materijalu, te izdvaja primjere reutilizacije i priklesavanja starih kipova u dinastičkim mijenama. Polazeći od stilske analize naturalističkih republikanskih portreta do klasicističkih ostvarenja principata, u kasnoantoninskim i ranoseverskim portretima prepoznaje vještinu upotrebe svjetla i sjene kao i usitnjavanje modelacije u stvaranju kolorističkog efekta inkarnata. Donio je znanstvene prinos o radioničkom podrijetlu i atribuciji tih spomenika, rekonstruirao mehanizme unosa novih umjetničkih tendencija i stilskih retardacija, uz prijedlog funkcije i načina postavljanja skulpture u prostoru, suvereno primjenjujući formalnu i stilsku analizu svojstvenu povjesničaru umjetnosti. Profesorov opus na području figuralne skulpture po metodologiji i analitičkom aparatu je od temeljnog značenja za povijest umjetnosti antike na Jadranu, kao i u okviru europske znanstvene misli.

U sklopu velike produkcije antičkih radionica sarkofaga, obradio je brojne primjerke ove grupe koji stižu morskim putem u Dalmaciju, razvrstao ih sukladno općeprihvaćenoj periodizaciji, promišljajući istovremeno s raznih aspekata njihov nastanak, motive zagrobne simbolike i eshatološkog shvaćanja, topografsku rasprostranjenost te posebno suodnos između finalizacije reljefa i položaja sarkofaga na nekropolama. Sarkofage s mitološkim temama i prizore trojanskog ciklusa, koji ikonografski izvire iz klasične grčke umjetnosti, ali interpretirane prema novim stilskim odlikama skulpture antoninskog doba do sredine 3. st., Cambi je prikupio uzduž cijele jadranske obale i integrirao ih u svjetski korpus antičkih sarkofaga. U rimskoj Dalmaciji sistematizirao je i sarkofage lokalne produkcije od 2. do 4. st., utvrdivši jasne tipove, oblikovanje i kronologiju, te istaknuo kamenarska središta uz kamenolome i radionice u glavnom gradu provincije Saloni.

U komentarima Plinijeve »Povijesti antičke umjetnosti« vraća se temeljima klasične izobrazbe i kulture, kiparstvu, slikarstvu, arhitekturi i umjetničkom obrtu, brojnim poznatim umjetnicima Grčke i Rima, tehnikama izrade umjetničkih djela, opisima čuvenih spomenika u izvornom ambijentu, identificirajući ih u suvremenosti kroz čitanje tragova minulih stoljeća. Kao vrstan poznavalac antičke umjetnosti, analizirao je monumentalnu brončanu skulpturu pronađenu u podmorju blizu Lošinja. Na temelju komparativne analize dokazao je da se radi o figuri mladića koji čisti strigil, helenističkoj kopiji iz 2./1. st. pr. Krista koja odražava utjecaje Polikletove i Lizipove skulpture.

Bavio se prostornom organizacijom i pravilnošću antičkog urbanizma od Isse i Tragurija do Epidaura, Narone i Salone, tražeći razloge postanka naselja i razvitka gradova, ali i valorizacijom njihove pomorske orijentacije, posebno na funkcionalnoj povezanosti dviju luka, Salone i Splita. Početkom novog tisućljeća, njegov istraživački interes vodi ga u rimski vojni logor Burnum pored Krke gdje vodi sustavna iskopavanja.

Fascinacija carom Dioklecijanom i njegovom splitskom palačom ipak ostaje trajna odrednica Cambijeva djela, a tu tematiku razrađuje u raznim vidovima u svom zrelom razdoblju: od lika i личности cara Dioklecijana i njegova vladanja, tetrahijeske religijske politike i monetarnih reformi do Dioklecijanove palače kao svjetskog spomenika kasnoantičke arhitekture i njezina skulpturalnog ukrasa. U izdanju posvećenom 1700. obljetnici grada Splita, godine 2005., priređuje za tisak knjigu Lucija Cecilija Firmijana Laktancija, po rođenju Afrikanca, učitelja govorništa na Dioklecijanovu dvoru. Laktancijevo djelo, pod nazivom *De mortibus persecutorum*, uz Amiana Marcelina i kasnije Euzebija, najznačajniji je izvor za Dioklecijanovu biografiju. Taj je izdavački pothvat najavio čitav niz Cambijevih tekstova i knjiga posvećenih caru Dioklecijanu, tetrahiji i Splitu, koji su na koncu okrunjeni kapitalnom knjigom u izdanju Književnog kruga i splitskog Filozofskog fakulteta u lipnju 2016. Knjiga *Dioklecijan: vir prudens, moratus callide et subtilis ili inventor scelerum et machinator omnium malorum. Povijesne kontroverze i današnje dileme*, najcjelovitiji je znanstveni rad posvećen velikom rimskom caru, reformatoru i graditelju, čija je splitska palača, zbog iznimne sačuvanosti, temeljni svjetski spomenik za proučavanje kasnorimske carske arhitekture.

Jednako važna tema u Cambijevu opusu jest kristijanizacija Dalmacije, prisutnost kulta Marije i simbolika Krista, kao i starokršćanska sakralna arhitektura na području salonitanske metropolije i arhitektonska kamena plastika od početaka kršćanstva do Justinijanove rekonkviste. Posebno je razmatrao aktivnost biskupa na salonitanskim nekropolama i detaljno analizirao simboliku kriptomršćanskih sarkofaga ranog 4. st., poput sarkofaga Dobrog pastira.

Sudjelovao je na više međunarodnih kongresa za starokršćansku arheologiju, a bio predsjednik Nacionalnog odbora XIII. međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju održanog u Splitu i Poreču 1994. godine. Od tada je član *Comitato promotore dei Congressi internazionali per l'archeologia Cristiana* sa sjedištem u Vatikanu, koji planira buduće kongrese za starokršćansku arheologiju.

Cambi je priredio niz knjiga o uglednim arheolozima i njihovim djelima (F. Bulić, E. Dyggve, D. Rendić-Miočević, B. Gabričević), a u odabiru i valorizaciji radova uvijek je izdvajao analize i tekstove kapitalne za antičku i starokršćansku arheologiju Salone i Dalmacije. Treba istaknuti da je knjigu *Izabrani spisi* priredio povodom 50 godina smrti don Frane Bulića, ali ona izlazi tek 1983. godine i prvo je izdanje pod imenom Književnog kruga Split. Plodno i bogato razdoblje Cambijeve kulturološke djelatnosti započinje 1991. kao predsjednika Književnog kruga Split. U najboljoj tradiciji svojih prethodnika iz kruga splitskih intelektualaca okupljenih u udruzi Čakavski sabor i Književni krug, Nenad Cambi potiče nastavak izlaženja časopisa *Mogućnosti i Čakavska rič*, izdavanje sabranih djela Marka Marulića i Marulićeva latinskog rječnika, statuta dalmatinskih komuna, a Biblioteka znanstvenih djela doseže 192 naslova. U ediciji biblioteke Knjiga Mediterana priređuje se zbirka dokumenata *Zlatna knjiga grada Splita*, Kronika Tome Arhiđakona, kao i faksimilna i kritička izdanja *Trogirskog evanđelistara* i *Splitskog evangelijara*. Književni krug već niz godina održava i manifestacije i

znanstvene skupove »Marulićevi dani« i »Knjiga Mediterana«, a suorganizator je i »Dana Hvarškoga kazališta« s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti. U rasponu Cambijeva razdoblja na čelu Književnog kruga uređena je i izašla iz tiska respektabilna biblioteka od oko 550 knjiga i 170 brojeva časopisa. Svakako je doprinos ovog neumornog kulturnog pregoača što je u splitskoj sredini održao, njegovao i sačuvao vitalnost humanističkog kulturnog kruga.

Kad kažemo da je profesor Nenad Cambi rodom Splitsanin, to ima posebnu težinu jer uključuje šeststoljetnu nazočnost obitelji Cambi u ovom gradu. Još početkom 15. stoljeća splitska je komuna primila Francesca, sina Bartola de Cambisa iz Firence, za svoga građanina. Članovi obitelji Cambi birani su u gradskom vijeću za prokurateore puka i pučke poslanike u Veneciji i stekli su bogate posjede u Dilatu na istoku Kaštelanskog polja gdje su podigli renesansni kaštel uz more kao refugij stanovnika obližnjih sela. Nakon Kandijskog rata, za zasluge u borbi s Turcima stječu imanja u Zagori te grade kaštel u Muću Donjem, a 1671. godine postaju plemići grada Splita i članovi Velikog vijeća. U nizu kuća na istočnoj strani Narodnog trga u Splitu, u prislonu na zid Dioklecijanove palače, a sučelice Staroj gradskoj vijećnici, ističe se gotička palača Cambi, nekada u posjedu Marulićeva roda. Zaslužan za njezinu obnovu u 19. st. bio je Jerolim Cambj, prvak Narodne stranke u Splitu i predsjednik Splitske općine, koji je u palači okupljao hrvatske intelektualce i nositelje preporodnih ideja.

Sve to čini dio bogate obiteljske tradicije koja je potakla Nenada Cambija da u svim vidovima svoga djelovanja, bilo izborom zvanja i pozivom, potvrđuje visoke znanstvene i stručne domete arheologa i sveučilišnog profesora ili, kao predsjednik udruge Književni krug Split, kulturnim poslanjem neumorno potiče brojne istraživačke i nakladničke projekte i kulturne manifestacije.

Za svoj rad primio je Godišnju nagradu Grada Splita za kulturu 1980. i Godišnju nagradu Grada Splita za znanost 1994. Također je dobitnik Godišnje nagrade za znanost »Kruno Prijatelj« lista Slobodna Dalmacija za godine 1988. i 2002. Primio je Godišnju nagradu »Oton Kučera« Matice hrvatske za godinu 2002., Nagradu za životno djelo »Don Frane Bulić« Hrvatskog arheološkog društva za 2009., Godišnju nagradu »Josip Brunšmid« Hrvatskog arheološkog društva za 2016., Nagradu »Josip Juraj Strossmayer« za najuspješnije znanstveno djelo s područja humanističkih znanosti god. 2005. Nagradu Grada Splita za životno djelo dobio je 2010., a 2013. dobitnik je Nagrade »Vicko Andrić« Ministarstva kulture za životno djelo i izvanredna postignuća na području zaštite kulturne baštine u Hrvatskoj.

Radoslav Bužančić